

سوال

مدتی به عنوان مشاور حقوقی در یکی از کشورهای خلیج مشغول به کار بودم و در برابر کارم کارمزد می‌گرفتم اما مشکل من این است که اموال مشکوکی از مراجعین خودم دریافت کرده‌ام که با اموال حلالم مخلوط شده. من مقدار این اموال را نمی‌دانم و از سوی دیگر چون هم‌اکنون به مصر برگشته‌ام نمی‌توانم آن را به صاحبانش برگردانم. اکنون توبه کرده‌ام و سعی می‌کنم برای پاک کردن اموالم در راه خدا انفاق کنم. لطفاً بگویید راه حلی که خداوند از من راضی شود چیست؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

اولاً:

هرکس مالی را به غیر حق بردارد باید آن را برگرداند و توبه‌اش به جز این کامل نمی‌شود زیرا بخاری (۲۴۴۹) از ابوهریره - رضی الله عنه - روایت کرده که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فرمودند: **هرکس در حق برادرش - آبروی او یا چیزی دیگر - ستمی روا داشته همین امروز از او حلالیت بخواهد تا پیش از آنکه روزی بیاید که نه دیناری باشد و نه درهمی که اگر عمل نیکی دارد به اندازه ستمش از او گرفته می‌شود [و به صاحب حق داده می‌شود] و اگر نیکی‌هایی نداشته باشد از بدی‌های طرف مقابل برداشته شده بر دوش او گذاشته می‌شود.**

امام نووی - رحمه الله - می‌گوید: «علما گفته‌اند: توبه از هر گناهی واجب است، پس اگر آن گناه بین بنده و الله باشد و حق انسانی به آن تعلق نداشته باشد سه شرط خواهد داشت: نخست: اینکه از گناه دست بکشد. دوم: اینکه برای انجام آن پشیمان باشد. سوم: اینکه قصد جدی کند که دیگر به آن باز نگردد. اگر یکی از این سه شرط را نداشته باشد توبه‌اش صحیح نیست.

اما اگر آن گناه به حق آدمی تعلق داشته باشد چهار شرط خواهد داشت: سه شرط نخست به علاوه آنکه از حق صاحب آن پاک شود. یعنی اگر مال یا مانند آن باشد به او برگرداند و اگر حد باشد مانند حد قذف (حد تهمت) خودش را برای اجرای حد در اختیار او قرار دهد یا از وی عفو بخواهد و اگر غیبت باشد از او حلالیت بخواهد» (ریاض الصالحین: ۳۳).

و اگر مقدار مال را ندانستی بر حسب گمان غالب و بنا بر احتیاط رفتار می‌کنی، یعنی مثلاً اگر میزان آن مال بین صد یا هشتاد باشد آن را صد به حساب می‌آوری تا مطمئن باشی که از گردنت ادا شده.

و اگر ترسیدی که با گفتن قضیه به صاحب مال، مفسده‌ای رخ دهد لازم نیست که به او بگویی و کافی است به هر وسیله‌ای آن مال را به او برسانی، مانند ریختن آن به حساب ایشان یا دادن مال به کسی که آن را به او برساند، بدون اینکه بدانند از طرف چه کسی است.

و اگر صاحب مال از دنیا رفته باید آن را به وارثانش رساند.

ثانیا:

اگر صاحب مال را نشناختی و پس از تلاش و جستجو نتوانستی مالش را به او برگردانی - مانند اینکه نامش را فراموش کرده باشی یا دیگر عوامل - آن مال را به جای او صدقه می‌دهی اما بر این اساس که اگر روزی او را یافتی او را بین تایید این صدقه یا گرفتن مالش حق اختیار دهی.

در فتاوی انجمن دائم فتوا درباره سربازی که مال شخصی را برداشته آمده است: **اگر آن شخص را می‌شناسد یا کسی را می‌شناسد که او را بشناسد لازم است که او را بباید تا اموال او را به صورت نقره یا معادلش یا هر آنچه که با هم به توافق برسند به او بدهد و اگر مقدار مال را نمی‌داند یا از پیدا کردنش ناامید شده آن مال یا معادلش به صورت نقد را به جای او صدقه می‌دهد و اگر بعدها او را یافت او را از کاری که کرده مطلع می‌کند که اگر اجازه دهد خوب است و اگر موافق نبود و خواهان مالش شد به اندازه‌اش به او برمی‌گرداند و اجر آن صدقه برای خودش خواهد شد و باید استغفار و توبه کند و برای صاحب مال دعای خیر کند (فتاوی اسلامیة: ۴ / ۱۶۵).**

شیخ ابن عثیمین - رحمه الله - می‌گوید: «اگر مال شخص یا جایی را دزدیدی واجب آن است که با صاحب مال تماس گرفته و به او بگویی که نزد من چنین و چنان مال شما موجود است و سپس با همدیگر به توافق برسید. اما شاید این چیز برای انسان سخت باشد و نتواند که مثلا نزد آن شخص برود و بگوید من اینقدر از شما دزدیده‌ام و اینقدر برداشته‌ام. در چنین حالتی می‌تواند این درهم‌ها را - مثلا - از طریقی دیگر به شکل غیر مستقیم به او برساند مانند اینکه به یکی از دوستان آن شخص بدهد و بگوید این مال فلانی است و داستان را برایش تعریف کند و بگوید من اکنون توبه کرده‌ام و خواهش می‌کنم این را به ایشان برسانید.

اگر چنین کند، الله تعالی می‌فرماید:

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا

[طلاق: ۲]

(و هرکس تقوای الله را رعایت کند، برایش راه بیرون‌رفتی قرار می‌دهد)

و می‌فرماید:

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا

[طلاق: ۴]

(و هرکس تقوای الله را پیشه سازد برای او در کارش آسانی‌ای قرار می‌دهد).

اما اگر فرض کنیم که شما از کسی دزدی کرده‌اید و الان نمی‌دانید چقدر است یا صاحب مال را نمی‌شناسید این از مورد نخست آسان‌تر است چون شما می‌توانید به نیت صاحب مال آنچه را برداشته‌اید صدقه دهید که در این صورت از عهده شما خارج می‌شود.

این داستانی که ایشان درباره‌اش پرسیده‌اند واجب می‌سازد که انسان از چنین اموری دوری کند؛ زیرا ممکن است که در حالت بی‌توجهی و نادانی باشد و چیزی را بدزدد و به آن اهمیتی ندهد، سپس خداوند بر او منت بگذارد و هدایتش کند که در این صورت برای رها شدن از آن کارش دشوار می‌شود» (فتاوی اسلامیة: ۱۶۲).

از الله خواهانیم من و شما را ببخشاید.

والله اعلم.